

М. О. Храпицька,
*студ. I курсу магістратури, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: к.ю.н., доц. К. Ю. Кармазіна*

КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ КРАЇН ЄВРОПИ

На сьогодні в різних країнах світу спостерігається тенденція до обмеження права на касаційне оскарження судових рішень шляхом встановлення різних за змістом законодавчих критеріїв та вимог до правового спору та/або судового рішення, яким вони мають відповідати для того, аби сторона спору отримала можливість оскарження рішення у судах вищої інстанції – так званих «касаційних фільтрів». Актуальність цієї роботи обумовлена тим, що Україна з 2017 року також почала долучатися до цієї світової практики і остаточно засвідчила свої наміри у 2020 році зі вступом в силу змін до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, якими були запровадженні універсальні касаційні фільтри для відповідних категорій справ. Ці зміни супроводжувалися відповідними дискусіями як щодо необхідності існування касаційних фільтрів взагалі, так і щодо того, як саме вони мають бути визначені у законодавстві. Метою цієї роботи є дослідження апробованих в окремих країнах Європи концепцій касаційних фільтрів.

Так, у Федеративній Республіці Німеччині в якості процесуального фільтра виступає той факт, що особа може звернутися до вищого суду із касаційною скаргою лише в тому випадку, якщо суд апеляційної інстанції у своєму рішенні надав дозвіл на таке оскарження. Така вимога реалізована як у цивільному процесі, в межах якого розглядаються, в тому числі, й комерційні справи, так і в адміністративному судочинстві [1, ст. 543; 2, ст. 132]. Варто зазначити, що відмова у наданні такого дозволу може бути оскаржена до суду вищої інстанції; разом з тим, якщо суд апеляційної інстанції надав такий дозвіл, то він є обов'язковим для суду, до якого подається касаційна скарга. Процесуальні кодекси визначають і критерії, якими мають керуватися суди під час розгляду питання про надання дозволу на оскарження рішення, – це, зокрема, фундаментальне значення юридичного питання, яке підіймається у касаційній скарзі, подальший розвиток права або по-

треба у забезпеченні єдності судової практики [1, ст. 543; 2, ст. 132]. Законом визначені також абсолютні підстави для касаційного оскарження, пов'язані із порушеннями процесуального права, які свідчать про винесення неправосудного рішення (порушення при формуванні складу суду, незалучення сторони до участі у процесі тощо) [1, ст. 547; 2, ст. 138].

У Чеській Республіці касаційна скарга на рішення суду апеляційної інстанції може бути подана у випадках, якщо:

апеляційний суд скасував рішення по суті суду першої інстанції;

апеляційний суд не скасував рішення суду першої інстанції, в якому останній відійшов від попередніх висновків суду апеляційної інстанції, які були для нього обов'язковими (тобто має місце різна правозастосовча практика в межах одних і тих самих судів);

рішення апеляційного суду, яким було підтверджено рішення суду першої інстанції, має з точки зору суду касаційної інстанції фундаментальне значення для права [3, ст. 237].

Таким, що має фундаментальне значення для права, визнається рішення апеляційного суду з правових питань, які не знайшли свого відображення у практиці касаційного суду або вирішуються по-різному апеляційними чи касаційними судами, а також у тих випадках, коли таке правове питання має суперечливу природу в матеріальному праві [3, ст. 237].

Крім того, процесуальний кодекс Чехії встановлює і інший процесуальний фільтр – ціну позову. Так, у цивільних справах вона має бути не менше 20 000 чеських крон, а у господарських справах – 50 000 чеських крон. Як категорія справ, в яких касаційне оскарження є у будь-якому випадку неможливим, визначені також сімейні спори, за винятком спорів, пов'язаних з усиновленням та позбавленням батьківських прав [3, ст. 237].

Ще одним прикладом реалізації касаційних фільтрів є досвід Польської Республіки, в якій в якості таких виступають, по-перше, **категорії справ** (наприклад, не підлягають касаційному оскарженню рішення з деяких категорій сімейних спорів, а також у спорах, в яких провадження відбувалося за спрощеною процедурою); по-друге, **ціна позову** (не підлягають касаційному оскарженню справи, що виникають з речових прав, якщо ціна позову є меншою за 50 000 злотих; справи з трудових спорів та з питань соціального забезпечення, якщо ціна позову є меншою за 10 000 злотих; при цьому для тих категорій

спорів, які пов'язані із правами на соціальне забезпечення вразливих верств населення, – пенсіонерів та осіб з інвалідністю, така вимога виключається); по-третє, навіть якщо справа відповідає зазначеним вище вимогам, суд касаційної інстанції приймає скаргу до розгляду лише у тих випадках, коли питання, поставлене у касаційній скарзі, має важливе значення, потребує тлумачення з огляду на існуючі сумніви чи розбіжності у правозастосовчій практиці, якщо при розгляді справи судами попередньої інстанції була порушена процедура, а також якщо касаційна скарга є «очевидно обґрунтованою» [4, ст. 398-2, 398-9].

Аналіз досвіду лише цих трьох держав вже свідчить про те, що, хоча й в них застосовуються різні касаційні фільтри, проте певні загальні ідеї все ж таки ми можемо виокремити. Так, не ставиться під сумнів важливість забезпечення єдності судової практики у всіх ланках судових систем, і тому в кожній державі у різних формах з'являється саме ця підстава для оскарження рішення суду апеляційної інстанції. Особливо примітним є правове регулювання Чехії, в якій, фактично, різне розв'язання судом першої та апеляційної інстанції одного й того ж самого питання вже стає безумовною передумовою для касаційного оскарження. Іншим касаційним фільтром, запровадженим, зокрема, у Німеччині, є надання дозволу на касаційне оскарження судом попередньої інстанції, який є цікавим з огляду на те, яким чином законодавець намагається зменшити навантаження на касаційний суд вже на етапі його ознайомлення зі скаргою та звільнення від необхідності визначатися із наявністю підстав для прийняття касаційної скарги.

Проте одним з найбільш, напевно, дискусійних, був і лишається саме «майновий ценз» – ціна позову, за умови недосягнення якої касаційне оскарження виключається. Розмір цієї суми варіюється в різних країнах, проте і в кожній з них люди часто знаходяться у різних умовах, з чого постає питання про справедливість застосування до всіх без винятку такого касаційного фільтру. Європейський суд з прав людини в цілому не розглядає касаційні фільтри як перешкоду у реалізації особою права на справедливий суд, а, навпаки, розцінює як явище, що забезпечує остаточність судового рішення і тому розвиває принцип правової визначеності як складову верховенства права. Проте, необґрунтовано високі вимоги щодо ціни позову являють собою порушення суті самого права, для забезпечення якого вони запрова-

джуються [5, п. 60]. З огляду на це, положення про незастосування цього фільтру до певних категорій населення у цивільному процесі Польщі видається обґрунтованим і правильним. Але варто розуміти, що окрім таких гуманних положень, лишаються і загальні норми щодо обмеження права на касаційне оскарження, які в кожній з цих країн, попри наміри законодавців надати для судів хоча б якісь орієнтири, є дуже оціночними і нелегкими у застосуванні.

Наприкінці роботи хотілося б повернутися до України та її шляху в запровадженні касаційних фільтрів. У цьому контексті хочеться зауважити, що питання касаційних фільтрів є проблемним з огляду на важливість дотримання балансу між намірами щодо оптимізації судової системи та правом кожного на оскарження в суді винесеного рішення. Суттєвий недолік касаційних фільтрів, запроваджених як в Україні, так і в країнах, чий досвід було висвітлено вище, – це їх деперсоналізація та складність у врахуванні усього різноманіття правовідносин, які складаються у суспільстві. Інша проблема, про яку теж варто говорити, – це стан судової системи. Фактично, існування касаційних фільтрів передбачає ідеальне функціонування судів принаймні апеляційної інстанції, в яких помилки – це абсолютний виняток із загальної практики. На сьогодні українська судова система ще перебуває на своєму шляху до таких високих стандартів, а тому запровадження універсальних касаційних фільтрів в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві видається на даному етапі передчасним.

Список використаної літератури

1. Code of Civil Procedure of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (дата звернення 24.03.2021).
2. Code of Administrative Court Procedure of Germany. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/ (дата звернення 24.03.2021).
3. Act of the Czech Republic No. 99/1963 Sb. Civil Procedure Code. URL: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2008/SOC026/um/99-1963_EN.pdf (дата звернення 24.03.2021).
4. Kodeks postępowania cywilnego Polski. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf> (дата звернення 24.03.2021).
5. Рішення Європейського суду з прав людини «SAQUETTI IGLESIAS v. Spain» від 30 червня 2020 року (Заява № 50514/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/spa?i=001-208648> (дата звернення 24.03.2021).